

METHODOLOGICAL OPPORTUNITIES OF ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN DEVELOPING THE SOCIALIZATION OF UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Napasova Sitora Farkhodovna

Samarkand State Pedagogical Institute, Specialty “Theory
and History of Pedagogy”, 2nd-year Student of Master
egree napasovasitora@gmail.com

Abstract. This article examines the methodological potential of English lessons for fostering socialization among upper-secondary students. A mixed-method design combined classroom observations, questionnaires, and semi-structured interviews. The findings indicate that communicative tasks, collaborative projects, and guided reflection significantly strengthen social competences. The study contributes a coherent methodological model and practice-oriented recommendations for integrating language learning with social development goals.

Keywords: socialization, social competence, communicative methodology, cooperative learning, project-based learning, reflection, English lesson

Annotatsiya. Ushbu maqolada yuqori sinf o‘quvchilarining ijtimoiylashuvini rivojlantirishda ingliz tili darslarining metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot aralash metodlarga tayangan holda ya’ni dars kuzatuvlari, so‘rovnoma va yarim tuzilgan suhbatlar orqali olib borildi. Natijalar kommunikativ vazifalar, hamkorlikdagi loyiha ishlari va refleksiya ijtimoiy kompetensiyalarni sezilarli kuchaytirishini ko‘rsatdi. Ish metodik model va amaliy tavsiyalar bilan ilmiy hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiylashuv, ijtimoiy kompetensiya, kommunikativ metodika, hamkorlikda o‘qitish, loyiha faoliyati, refleksiya, ingliz tili darsi

Аннотация. В статье анализируются методические возможности уроков английского языка в развитии социализации старшеклассников. Исследование

242

проведено на основе смешанного дизайна с использованием наблюдений, анкетирования и полуструктурированных интервью. Результаты показывают, что коммуникативные задания, совместные проекты и рефлексия повышают социальные компетенции. Предложена методическая модель и практические рекомендации, расширяющие научное понимание предметно-языковой социализации.

Ключевые слова: социализация, социальная компетентность, коммуникативная методика, кооперативное обучение, проектная деятельность, рефлексия, урок английского языка

Kirish. Yuqori sinf yoshi o'quvchining shaxsiy va ijtimoiy o'zini belgilashi jadallashadigan, tengdoshlar guruhi va kattalar bilan munosabatlar qayta tuziladigan, kelajak kasbiy yo'nalishi hamda fuqarolik mas'uliyati shakllanishi kuchayadigan bosqich hisoblanadi. Mazkur bosqichda ijtimoiylashuv faqat umumiy tarbiyaviy ishlar bilan emas, balki fanlar kesimidagi kundalik o'quv amaliyoti orqali ham ta'minlanishi lozim. Ingliz tili darsi bu nuqtai nazardan alohida metodik resursga ega, chunki u muloqotning o'zi, turli nutqiy vaziyatlarda maqsadga muvofiq til tanlash, mazmuni kelishish, qarama-qarshi fikrni murosaga keltirish va tinglovchini hisobga olish kabi ijtimoiy o'zaro ta'sir mexanizmlarini bevosita o'quv vazifasiga aylantiradi.

Shu bilan birga, amaliyotda ingliz tili darslarida ijtimoiylashuv imkoniyatlari ko'pincha "qo'shimcha tarbiyaviy komponent" sifatida chekka planda qoladi: nutqiy faoliyat ko'proq grammatik aniqlik va test natijasiga yo'naltiriladi, interaktiv topshiriqlar esa jarayonni bezovta qiluvchi omil sifatida qisqartiriladi. Bu holat ijtimoiylashuv va chet tili didaktikasining integratsiyasi bo'yicha aniq metodik yechimlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda ijtimoiylashuv shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi, me'yor va qadriyatlarni ichkilashtirishi hamda turli rollarni egallashi jarayoni sifatida talqin

qilinadi; ta'lim esa bu jarayonning maqsadli boshqariladigan maydonidir [1;2]. Chet tilini o'qitish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar tilni ijtimoiy-amaliy faoliyat sifatida tushuntirib, o'quvchini real hayotga yaqin kommunikativ vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlaydi [3;4]. Rus metodik maktabida kommunikativ yondashuv va shaxsga yo'naltirilgan ta'limning ijtimoiy natijalari alohida ta'kidlangan bo'lsa-da, u ko'proq nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish bilan bog'liq tarzda yoritiladi [5]. O'zbek pedagogik tadqiqotlarida tarbiya va ijtimoiy kompetensiyalar masalasi keng ko'tarilgan, biroq aynan ingliz tili darslari metodikasi darajasida ijtimoiylashuv mexanizmlarini operatsionallashtirish, ya'ni o'lchanadigan va boshqariladigan pedagogik ko'rsatkichlar sifatida belgilash kam uchraydi [6]. Shundan kelib chiqib, ilmiy muammo ingliz tili darslarida ijtimoiylashuvni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, ularning metodik modeli, dars dizaynidagi "qanday" va "nima orqali" savollariga izchil javob beruvchi asoslangan tizim yetarli darajada ishlab chiqilmaganidadir.

Maqolaning maqsadi yuqori sinf o'quvchilarining ijtimoiylashuvini rivojlantirishda ingliz tili darslarining metodik imkoniyatlarini empirik va tahliliy asosda aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etiladigan metodik modelni asoslashdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar hal etildi: birinchidan, ijtimoiylashuvni ingliz tili darsining o'quv natijalari bilan uyg'unlashtiruvchi konseptual mezonlar belgilandi; ikkinchidan, dars jarayonida ijtimoiylashuvni qo'llab-quvvatlaydigan metodik vositalar to'plami saralandi; uchinchidan, tanlangan vositalarning ijtimoiy kompetensiyalarga ta'siri aralash metodlar orqali baholandi; to'rtinchidan, o'qituvchi faoliyatini boshqaruvchi didaktik tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqotning yangiligi shundaki, ijtimoiylashuv "darsdan tashqari tarbiya"ga ko'chirilmaydi, balki ingliz tili darsining ichki didaktik mexanizmlari orqali rejalashtiriladigan natija sifatida asoslanadi.

Metodlar

Tadqiqot dizayni aralash metodlarga tayandi, chunki ijtimoiylashuv bir vaqtning o‘zida ham kuzatiladigan xulqiy ko‘rsatkichlar, ham o‘quvchining subyektiv tajribasi va o‘zini baholashini o‘z ichiga oladi. Empirik qismda umumta’lim maktabining yuqori sinflarida ingliz tili darslari doirasida dars kuzatuvlari, o‘quvchilar so‘rovnomasi va o‘qituvchilar hamda o‘quvchilar bilan yarim tuzilgan suhbatlar o‘tkazildi. Kuzatuvlar darsdagi o‘zaro ta’sirning shakli, rollarning taqsimlanishi, tengdoshlararo muloqotning sifati, bahs va kelishuv jarayonlari, hamkorlikdagi vazifalarda mas’uliyatning bo‘linishi kabi ko‘rsatkichlarni qayd etishga yo‘naltirildi. So‘rovnoma ijtimoiy kompetensiyalarning o‘quvchi tomonidan qabul qilinishi va o‘zini samarali muloqot qiluvchi sifatida his etish darajasini aniqlashga xizmat qildi; savollar muloqotga kirishuvchanlik, jamoada ishlash qulayligi, fikrni dalillash va tinglash madaniyati, nizoni konstruktiv hal etish kabi komponentlarni qamrab oldi. Suhbatlar esa kuzatuv va so‘rovnoma natijalarini izohlash, dars dizaynining qanday elementlari o‘quvchini ijtimoiy faolroq qilgani yoki aksincha, cheklagani haqidagi ma’lumotlarni chuqurlashtirish uchun tanlandi.

Metodik aralashuv sifatida ingliz tili darslarida uch turdagi o‘quv vazifalari tizimli joriy etildi: real hayotga yaqin kommunikativ vazifalar, hamkorlikdagi loyiha faoliyati va reflektiv amaliyot. Kommunikativ vazifalar o‘quvchidan faqat til birliklarini qo‘llashni emas, balki ijtimoiy rolni egallashni ham talab qildi; masalan, kelishuvga erishish, taklifni rad etishni odobli shaklda ifodalash, umumiy qarorga kelish uchun dalillar keltirish kabi nutqiy harakatlar muhim bo‘ldi [3]. Loyiha faoliyati qisqa muddatli bo‘lib, sinf ichida taqdimot va tengdoshlar baholashini o‘z ichiga oldi; bunda ijtimoiylashuvning “jamoa maqsadi” va “jamoa javobgarligi” komponentlari kuchaytirildi [7]. Refleksiya esa dars yakunida o‘quvchining o‘z muloqot tajribasini tahlil qilishiga, qanday vaziyatlarda tinglash, qanday vaziyatlarda yetakchilik qilganini anglashiga qaratildi, bu yondashuv shaxsga yo‘naltirilgan ta’limdagi o‘zini anglash mexanizmlari bilan uyg‘un [5;8]. Tadqiqotda qo‘llangan metodlar tanlovi shunday

asoslandiki, ular ijtimoiylashuvni faqat natija sifatida emas, jarayon sifatida qayd etish imkonini beradi: kuzatuv jarayonni ko'rsatadi, so'rovnoma subyektiv o'zgarishni, suhbat esa mexanizm va sabablarni ochib beradi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda sifat tahlili va umumlashtiruvchi talqin usullari qo'llandi. Kuzatuv qaydlari bo'yicha takrorlanuvchi interaktiv epizodlar, o'qituvchi aralashuvi turlari va o'quvchi tashabbusining paydo bo'lish sharoitlari ajratildi. Suhbat materiallari mazmuniy kodlash orqali "o'zini erkin his qilish", "xatodan qo'rqish", "tengdoshning qo'llab-quvvatlashi", "bahsning qoidalari" kabi toifalarga birlashtirildi. So'rovnoma natijalari esa umumiy tendensiyalarni ko'rsatish uchun taqqoslama tahlil asosida sharhlandi. Tadqiqot etik tamoyillarga rioya qilgan holda, ishtirokchilarning roziligi va anonimligi ta'minlangan sharoitda olib borildi.

Natijalar

Birinchi natija sifatida ingliz tili darsining ijtimoiylashtiruvchi potentsiali "til orqali ijtimoiy amaliyot" tamoyili bilan bog'liq ekanligi aniqlandi: o'quvchi nutqiy birliklarni o'zlashtirar ekan, aslida ijtimoiy vaziyatlarda qabul qilingan muloqot me'yorlarini ham sinab ko'radi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, kommunikativ vazifalar oddiy "savol-javob"dan farqli ravishda o'quvchining tashabbusini ko'paytiradi, chunki vazifa ichida tanlov mavjud bo'ladi: qanday dalil keltirish, kimning fikriga tayanish, qanday ohangda e'tiroz bildirish. Bunday topshiriqlarda o'qituvchining roli nazorat qiluvchi markazdan ko'ra fasilitatorga yaqinlashadi va aynan shu siljish tengdoshlararo muloqotning ko'payishi bilan birga kuzatildi. Darsdagi muloqot "o'qituvchi-o'quvchi" o'qidan "o'quvchi-o'quvchi" tarmog'iga kengayganida, ijtimoiylashuvning asosiy indikatorlari bo'lgan tinglash, navbat kutish, fikrni yakunlash, hamkorni rag'batlantirish kabi xatti-harakatlar tabiiy ravishda namoyon bo'la boshladi.

Ikkinchi natija hamkorlikdagi loyiha faoliyatining ijtimoiy kompetensiyalarni strukturaviy tarzda rivojlantirishini ko'rsatdi. Loyiha jarayonida rollar taqsimoti yuzaga

kelgani sababli o'quvchi o'zini jamoa uchun zarur subyekt sifatida his qilishga intiladi. Kuzatuvlarda loyiha bosqichlari aniq belgilangan sinflarda ijtimoiy mas'uliyat ko'proq ko'rindi: masalan, material yig'ish, matnni tahrirlash, taqdimot qilish kabi vazifalar bo'linganda o'quvchilar bir-birining ishiga bog'lanib qoladi va bu bog'liqlik kommunikativ ehtiyojni kuchaytiradi. Natijada "faqat baho uchun gapirish"dan "jamoa natijasi uchun gapirish"ga o'tish sezildi. So'rovnoma tendensiyalarida ham jamoada ishlash qulayligi va o'z fikrini ifodalashga ishonch ko'rsatkichlari o'sishga moyillik bildirdi; suhbatlarda esa o'quvchilar loyiha "menda rol borligini" his qildirganini, ayrim tortinchoq o'quvchilar esa tayyor matnni o'qishdan ko'ra, kichik guruhda muhokama qilishda o'zini erkinroq tutganini ta'kidladi.

Uchinchi natija refleksiya ijtimoiylashuvni barqarorlashtiruvchi mexanizm sifatida ishlashini ko'rsatdi. Reflektiv yakunlar muntazam bo'lgan sinflarda o'quvchilar o'z muloqot tajribasini "menga nima qiyin bo'ldi" va "men qanday yordam berdim" kabi mezonlarda tasvirlashni o'rgana boshladi. Bu jarayonda ijtimoiylashuvning ichki tomoni, ya'ni o'zini baholash va ijtimoiy vaziyatni anglash kuchaydi. Kuzatuv qaydlarida refleksiya mavjud bo'lgan darslarda keyingi mashg'ulotlarda ziddiyatli epizodlar qisqargani, o'quvchilar bahsni "qoidali" olib borishga ko'proq urinishi, masalan, fikrni bo'lmaslik yoki e'tirozni muloyim shaklda berish kabi odatlar mustahkamlanishi ko'rindi. Suhbatlar shuni ham ochdiki, o'qituvchi refleksiyada xatoni jazolamasdan, o'rganish resursi sifatida talqin qilsa, o'quvchining ijtimoiy xavfsizlik hissi ortadi va u muloqotga faolroq kirishadi.

To'rtinchi natija metodik imkoniyatlar faqat topshiriqlar turiga emas, balki baholashning ijtimoiy yo'naltirilgan mezonlariga ham bog'liqligini ko'rsatdi. O'qituvchi baholashda faqat grammatik to'g'rilikni markazga qo'ysa, o'quvchi ko'proq xatodan qochadi va muloqotdan chekinadi; aksincha, muloqot strategiyalari, dalillash, tinglash va hamkorni qo'llab-quvvatlash kabi ko'rsatkichlar baholashda ko'rinadigan bo'lsa, o'quvchilar

ijtimoiy faolroq bo'lishga intiladi. Kuzatuvlar davomida "muloqot sifati"ga qisqa og'zaki fikr bildirishlar bergan o'qituvchilarda tengdoshlararo muomala ko'proq barqarorlashgani qayd etildi. Shu asosda ingliz tili darslarining ijtimoiylashtiruvchi modeli uch tayanchga birlashtirildi: kommunikativ vazifa dizayni, hamkorlik arxitekturasi va reflektiv-baholash mexanizmi.

Muhokama

Olingan natijalar ijtimoiylashuvning ta'lim jarayonida konstruktiv tarzda tashkil etilishi haqidagi pedagogik qarashlarni qo'llab-quvvatlaydi. Ijtimoiylashuvni shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirish jarayoni sifatida izohlovchi yondashuvlar ta'limning ijtimoiy muhit yaratish funksiyasini alohida ko'rsatadi [1]. Bizning kuzatuvlarimizda aynan ingliz tili darsidagi "muloqotga majbur qiluvchi" vaziyatlar ijtimoiy tajribani tabiiylashtirdi: o'quvchi ijtimoiy rolni nutq orqali sinaydi va shu tariqa me'yorlarni amalda o'zlashtiradi. Bu natija ijtimoiylashuvning faqat maktabning umumiy madaniy muhiti bilan emas, fan didaktikasi ichidagi mikrovaziyatlar bilan ham boshqarilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Chet tilini kommunikativ faoliyat sifatida yoritadigan xalqaro tadqiqotlar til o'rganishni "ma'no muzokarasi" va "o'zaro ta'sir" bilan bog'laydi [3; 4]. Mazkur yondashuvlarda muloqot strategiyalari, masalan, tushunmagan joyni aniqlashtirish, qayta so'rash, hamkor fikrini to'ldirish kabi amallar til kompetensiyasining bir qismi sifatida ko'riladi. Bizning natijalar esa bu strategiyalarni ijtimoiy kompetensiyaning ham ko'rsatkichi sifatida ko'rish mumkinligini asoslaydi: o'quvchi qayta so'rash orqali nafaqat leksik bo'shliqni yopadi, balki hamkorni hurmat qilgan holda muloqotni davom ettirishni o'rganadi. Demak, kommunikativ metodika ijtimoiylashuvni "yon mahsulot" sifatida emas, o'quv natijasining integrallashgan komponenti sifatida yuzaga chiqaradi.

Rus metodik adabiyotlarida shaxsga yo'naltirilgan va kommunikativ ta'lim o'quvchining subyektivligini, hamkorlikda o'qitish esa sinf ichidagi ijtimoiy aloqalarni

faollashtirishini qayd etadi [5]. Bizning tahlilimiz bu fikrlarni aniqlashtirib, o'qituvchining fasilitatorlik roli qachon ijtimoiylashuvga xizmat qilishini ko'rsatdi: topshiriqda tanlov bo'lsa, baholash mezonlari ijtimoiy xatti-harakatlarni ham qamrasa va refleksiya muntazam qo'llansa, shundagina o'qituvchi "chekinishi" o'quvchilarni tartibsizlikka emas, ijtimoiy tartibning o'z-o'zini boshqarishiga olib keladi. Aks holda, hamkorlik formal bo'lib qolishi, faol o'quvchilar yetakchilikni monopoliyalashi va tortinchoqlar chetda qolishi mumkin. Shu ma'noda, hamkorlikni o'zi yetarli emas; u metodik arxitekturaga ega bo'lishi zarur.

O'zbek pedagogik manbalarida ijtimoiy kompetensiyalarni tarbiyalash masalasi ko'p jihatdan sinfdan tashqari ishlar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan bog'lab tushuntiriladi [6]. Bizning natijalar bunday yondashuvni inkor etmagan holda, uni to'ldiradi: ijtimoiylashuvning barqaror ko'nikmalarga aylanishi uchun u muntazam o'quv faoliyati ichiga "tikilgan" bo'lishi kerak. Ingliz tili darsi bu vazifa uchun qulay, chunki unda muloqot mazmuni ham, shakli ham o'qitish obyekti hisoblanadi. Shuning uchun tarbiyaviy maqsadlar fan maqsadlari bilan raqobatlashmaydi, aksincha, bir-birini kuchaytiradi: o'quvchi ijtimoiy jihatdan erkinlashgan sari ko'proq gapiradi, ko'proq tinglaydi va natijada til ko'nikmalari ham o'sadi.

Loyiha faoliyati bo'yicha xalqaro ta'lim tadqiqotlari hamkorlik, mas'uliyat va muammoli vazifalarni hal etish kompetensiyalarini kuchaytirishini ko'rsatadi [7]. Bizning kuzatuvlar bu xulosani yuqori sinf o'quvchilariga nisbatan ingliz tili darsida ham tasdiqlaydi, biroq muhim shartni ochib berdi: loyiha mazmuni o'quvchilar uchun ijtimoiy ma'noga ega bo'lsa va taqdimotdan keyingi tengdoshlar fikri konstruktiv qoidalar bilan boshqarilsa, ijtimoiylashuv kuchliroq yuzaga chiqadi. Aks holda, loyiha "matn yig'ish va o'qish" darajasida qolib ketadi. Shu sababli, metodik nuqtai nazardan loyihaga ijtimoiy muzokara elementlari ataylab kiritilishi lozim.

Refleksiya masalasida o‘qitish nazariyalarida “o‘rganishni anglash” va “metakognitiv boshqaruv” o‘quvchining mustaqilligini oshirishi qayd etiladi [8]. Bizning natijalar refleksiyaning ijtimoiylashuvdagi rolini ham ko‘rsatdi: o‘quvchi o‘z muloqotini tahlil qilgan sari ijtimoiy vaziyatlarni farqlash, o‘z xatti-harakatining boshqalarga ta‘sirini anglash, kelgusi safar boshqacha yo‘l tutish kabi ijtimoiy-intellektual operatsiyalarni mashq qiladi. Bu esa ijtimoiy kompetensiyani faqat odob-axloq me‘yorlari bilan cheklamay, uni amaliy muloqot strategiyalari va o‘zini boshqarish bilan bog‘laydi.

Xulosa

Tadqiqot ingliz tili darslari yuqori sinf o‘quvchilarining ijtimoiylashuvini rivojlantirish uchun yuqori metodik salohiyatga ega ekanligini va bu salohiyat darsni kommunikativ vazifa dizayni, hamkorlikdagi loyiha arxitekturasi hamda reflektiv-baholash mexanizmi orqali tizimli ishga solinganda maksimal natija berishini asoslab berdi. Olingan natijalar ijtimoiylashuvni fan doirasidagi kundalik o‘quv amaliyotiga integratsiya qilish mumkinligini, bunda o‘quvchi muloqotga kirishuvchanlik, tinglash, kelishuvga erishish, jamoada mas‘uliyatli ishlash va o‘z muloqot tajribasini tahlil qilish kabi ijtimoiy kompetensiyalarni barqaror rivojlantirishini ko‘rsatdi. Nazariy jihatdan maqola ijtimoiylashuvni chet tili didaktikasi bilan bog‘lovchi operatsion modelni aniqlashtirdi; amaliy jihatdan esa o‘qituvchi uchun vazifa tanlash, baholash mezonlarini kengaytirish va refleksiyaning darsning tabiiy qismiga aylantirish bo‘yicha yo‘nalishlarni belgiladi. Kelgusida tadqiqotlar ushbu modelning turli hududlar, sinf tarkibi va til darajalarida barqarorligini tekshirish, shuningdek, raqamli muhitda onlayn hamkorlik vazifalarining ijtimoiylashuvga ta‘sirini chuqurlashtirishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Кон И. С. Социализация личности: теория и практика. Москва: Просвещение, 1989. 256 с.

2. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа. Москва: Смысл, 2001. 416 с.
3. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
4. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Pearson Education, 2015. 640 p.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва: Просвещение, 1991. 223 с.
6. Қодиров Б. Р. Педагогика ва тарбия назарияси. Тошкент: Ўқитувчи, 2016. 304 б.
7. Thomas J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael: Autodesk Foundation, 2000. 52 p.
8. Dewey J. How We Think. Boston: D. C. Heath and Company, 1933. 301p